

СТАНОВИЩЕ

От доц. д-р Мария Енева Бакалова, УНСС, Катедра „Международни отношения“
Научна специалност 05.11.02 Политология (Международни отношения) / Професионално
направление – 3.3 Политически науки

Относно: конкурс за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ по професионално направление: 3.3. Политически науки; научна специалност «Политически науки» с кандидат **Милен Журналов**, докторант на самостоятелна подготовка в Докторска програма „Политически науки“, НБУ

Тема на дисертационния труд: „**Политическо представителство на българите мюсюлмани след 2005 година**“

Научен ръководител: проф. д.н. Евгения Иванова

Основание за представяне на становището: Заповед No 3-РК-131 от 01/03/2023 г. на Ректора на НБУ

1. Значимост на изследвания проблем в научно и научно-приложно отношение.

Дисертационният труд на Милен Журналов разглежда един безспорно значим изследователски проблем – за присъствието и участието на българите-мюсюлмани в българския политически живот. Значимостта на темата може да се изведе по няколко линии: по отношение на етно-конфесионалното и културно многообразие в България, във връзка с процесите на демократизация и политическото представителство и участие на различни общности в страната, както и за държавните политики към различните общности, задаващи рамките на тяхното включване или изключване в обществено-политически живот. Темата без съмнение е с практико-приложна значимост за България предвид необходимостта от разработване и прилагане на адекватни политики срещу маргинализацията и за социалното и политическо включване на представителите на различни общности в страната. Доколкото тази етно-конфесионална група е характерна за редица държави от Балканския полуостров, научно-приложната значимост на труда не е ограничена само в границите на България. В научно отношение значимостта на изследвания проблем може да се търси по отношение на връзката между идентичността и мотивацията за политически избор на индивидуално и общностно равнище.

2. Обоснованост на целите и задачите в дисертационния труд.

Дипломантът контекстуализира темата на дисертационното изследване темпорално и пространствено (за България, в регионален и по-широк план) и на тази основа извежда основната цел на изследването, а именно „да провери дали и в каква степен общностната принадлежност на българите мюсюлмани влияе на политическото им представителство на национално и местно ниво: дали и в каква степен двойната им маргинализация от мнозинствата (от българите християни – по религиозен признак, от турците – по етнически) ги провокира към създаване на собствени политически проекти, дали и в каква степен те остават в традиционната си роля на обект на политики, или успяват да се превърнат в техен субект“. Очертаните изследователски задачи логически следват от поставената цел. Трябва да се отбележи обаче, че изследователските задачи не са съвсем коректно формулирани доколкото повечето от тях са под формата на (изследователски) въпроси.

По отношение на цялостната логика на изследователския проект, така както е разписан в уводната част на дисертационното изследване, следва да се отбележи, че е посочен обект на изследване, но не и предмета на изследването, което води до известно разфокусиране при дефинирането на изследователските задачи. Структурата на дисертацията е като цяло логична и отговаря на поставените цели и задачи (вж. т. 7 за бележки). Формулираната теза на изследването („постепенно разширяващото се политическо представителство на българите мюсюлмани се извършва преди всичко чрез традиционните партии вместо чрез собствени проекти“) е логически свързана с обекта, целта и задачите на изследването.

3. Съответствие между избраната методология и методика на изследване и поставената цел и задачи на дисертационния труд.

Добре е представена и аргументирана избраната методология на изследването, определена най-общо като интердисциплинарна. Предвид естеството на изследователския въпрос основният метод е политологичния анализ, но са включени и елементи на исторически и културологичен анализ. За извеждане на електоралната динамика по отношение на резултатите от всички избори на национално и местно ниво в периода, обхванат в дисертационното изследване, диахронно е използван сравнителен анализ. Специален акцент в методологията е реализираните от дипломанта теренни проучвания под формата на дълбочинни интервюта. Избраната методология и използваните методи позволяват постигане целите на изследването и достигане до конкретни изводи (вж. т. 7 за препоръка в това отношение).

4. Научни и научно-приложни приноси на дисертационния труд (описание и оценка), включително наличие на оригинален принос в науката.¹

В автореферата са формулирани пет приноса. С уговорката, че формулировките на приносите търпят редакция (за да не звучат като описание на характеристики на дисертацията, а да се акцентира именно върху приносите) приемам напълно първи, трети и пети от посочените приносни моменти: политическото представителство на българите мюсюлмани като самостоятелен предмет на анализ, неподложен на изследване до момента специално в периода от 2005 година до момента; изведените и анализирани конкретни данни за политическото представителство на българите мюсюлмани на парламентарни и местни избори в изследвания период; разкриване и обяснение за флуидността и нееднозначността на политически избор и електоралното поведение на представителите на тази общност. Приемам в някаква степен и четвъртата точка от приносите с уговорката, че подобни теренни проучвания са правени и от други автори (на първо място, разбира се, проф. Иванова, научен ръководител на настоящето дисертационно изследване, но и други изследователи като напр. Антонина Желязкова и различни колективи през годините). По отношение на втория посочен принос трябва да се отбележи, че представянето на „понятийното и същностно многообразие на етническата и религиозната идентичност на българите мюсюлмани“, дори да е „в дълбочина и с оценъчен план“, не представлява само по себе си принос. В последната част на така формулирания принос има изведена връзка („самоопределението на българите мюсюлмани е обвързано с политическия им вот“), с която би могло да се претендира за приносен момент, макар че тази връзка не е добре експлицирана, откритоена и развита в дисертационния текст.

5. Преценка на публикациите по дисертационния труд: брой, характер на изданията, в които са публикувани.

Представени са три публикации по темата на дисертационното изследване. Едната от тях е чуждестранно научно периодично издание *KNOWLEDGE – International Journal*, а дру-

¹ Отнася се за научната степен „доктор на науките“.

гите две са в издаваните в България *Балканистичен форум* и *Език и публичност*. И трите публикации са преминали през одобрението на редакционните колегии на съответните научни издания. И трите публикации са от един по-ранен период на работата по дисертационното изследване – 2018-2019 година. Текстовете на публикациите не са ми предоставени, поради което не съм в състояние да ги коментирам по същество.

6. Цитиране от други автори, отзиви в научния печат и др.

Няма информация за цитиране от други автори и отзиви в научния печат. Доколкото, обаче, тази точка от становището би следвало да се отнася за големите докторски дисертации, липсата на цитиране и отзиви не може да бъде приемана за показател за недобро качество на изследването.

7. Мнения, препоръки и бележки.

Дисертационният труд се отличава с ясен и добър научен стил на писане и като цяло добре издържана и логически обоснована структура на изложението. Трябва да се отбележи добрата работа с източниците, коректното им използване и умелото им вплитане в авторския текст. Изследване впечатлява с богатата си фактологичност и задълбоченост при поднасянето на материала, опитът за изчерпателност и обхващане на всеки един аспект от проблема с много данни и детайли. Идеята за представяне на данните в таблици като приложения, към които се правят препратки в текста, е изключително удачна. При такова равнище на детайлност би било добре също така след всяка една от главите да има обособени изводи.

В същностен план особен интерес представлява тезата за обвързаността на самоопределението на българите мюсюлмани с политическия им вот. В същността на тази теза стои разбирането за взаимовръзката между идентичност, идентификация, от една страна, и поведение и отношение (вкл. в политически план), от друга. Тази теза би могла да бъде доста по-пълно развита в дисертационното изследване, дори да бъде формулирана като основна хипотеза на изследването², така че да се проследи въз основа на събрания емпиричен материал, какви са факторите, при които тази теза е валидна и какви фактори определят посоката на причинността. С други думи, като втори план на тази теза е разбирането, че общностната идентичност не само предпоставя, но и се оформя в следствие на избори по отношение на политическото. В този смисъл от методологическа гледна точка би било удачно използването на конструктивистки подход, който позволява да се разгледа как процесите (обществени, политически, икономически и т.н.) „конструират“ нациите и етническите групи и следователно предопределят природата и важността на етничността и нацията.

Отново по отношение на същностните аспекти на текста трябва да се отбележат и определени дефицити по отношение на прегледа на релевантната научна литература. Освен теоретични постановки свързани с формирането и развитието на етно-конфесионални идентичности, би следвало дисертационното изследване да се „привключи“ към големия масив теоретични и емпирични изследвания свързани с политическото значение и политическото поведение на етническите групи и специфично за етнически вот, т.е. проблематиката в теоретичното и аналитично поле на етнополитиката. Визирам редица автори – европейски, от Балканските страни и български, чиито разработки имат отношение и връзка с разглежданата проблематика и би следвало да присъства поне в прегледа на литературата, ако не и (в някои от случаите) със специфичните разработени от тях модели.

² Намирам формулираната теза на изследването за „постепенно разширяващото се политическо представителство на българите мюсюлмани се извършва преди всичко чрез традиционните партии вместо чрез собствени проекти“ в някаква степен са за самоочевидна (доколкото в българското политическо пространство няма утвърдени политически субекти на/от общността на българите мюсюлмани).

Силна страна на дисертационното изследване е авторовото теренно проучване, чиито резултати, наред с тези от проучвания на проф. Иванова, са умело вплетени в текста. С думите на респондентите се предава един по-дълбок план, разкриващ мотивационна динамика и логика на поведение и избори, които не могат да бъдат извлечени от сухите данни за избор на едно или друго лице или процентите гласуващи на дадени избори. Ясно се демонстрира инструментализирането на вота от гледна точка на персоналната мотивация – и на участниците в изборите, и на избирателите от българите мюсюлмани. Анализът разкрива и обяснява разликите в електоралната динамика по региони, където живеят компактни части от общността на българите мюсюлмани, както и различната логика и мотивация за гласуване на местни и на парламентарни избори.

Същевременно основание за критична бележка дава фактът, че в трета и особено в четвърта глава емпиричните данни по отношение на изборни резултати не са съпътстване с посочване на източник. В този ред на мисли трябва да се посочи и липсата на каквото и било посочване или препращане към други електорални изследвания, които макар и да не са специфично насочени точно към българите мюсюлмани, биха дали една макро картина в развитие, в която да се разположат и интерпретират представените данни. Конкретно визирам електоралните изследвания на Стойчо Стойчев и Димитър Димитров, но има и други, които би следвало да намерят място в подобно изследване. Свързан с горното е и проблема за прекалено малкия като обем основен текст на дисертацията.

Има и някои проблеми по-скоро от техническо естество. Например: няма посочени страници на съдържанието; авторефератът има незавършен вид; забелязва се известен дисбаланс по отношение на параграфите в отделните глави, както и по отношение на детайлността на различни части от текста (от изключително подробно представяне на отделни епизоди или факти до доста телеграфно отразяване без да е ясна логиката на тази разлика); има места в текста (особено в историческата част в глава 2), където се забелязват темпорални „прескоци“, реитерации, противоречиви текстове, които налагат прецизиране на структурата и изчистване на тематичните и хронологични линии на изложението.

В голямата си част тези критични бележки са свързани с известно доработване и редактиране на текста на дисертационното изследване, при осъществяването на които текстът би могъл да се публикува като монографично изследване. Отправлям препоръка в този смисъл, тъй като смятам, че комплексният прочит на политическото участие и представителство на българите мюсюлмани, който представя Милен Журналов в дисертацията си, трябва да излезе извън тесния читателски кръг на една докторска дисертация и да стане достъпен за по-широка – академична, активистка, политическа и прочие – аудитория.

8. Заключение с ясно формулирана положителна или отрицателна оценка на дисертационния труд.

Изразявам положително становище и гласувам „за“ присъждане на ОНС „доктор“ на Милен Журналов по професионално направление: 3.3. Политически науки, научна специалност «Политически науки».

Дата 22.05.2023 г.

Подпис

Доц. д-р Мария Бакалова